

A jövő tudósai

Tisztelt Olvasó!

A kutatók utánpótlásával – fiatal tudósokkal foglalkozó melléklet negyvenkettedik számában *Feledy Botond* írását adjuk közre a szakkollégiumok aktuális kérdéseiről.

A 42. szám több mint tízéves fennállást jelez. Tíz év éppen annyi idő, ami alatt meg kell találni azt a kiváló embert, aki átveszi a stafétabotot. Nagy öröm a melléklet eddigi szerkesztője, Csermely Péter számára, hogy Kiss Rita személyében, aki a Pro Scientia Aranyérmesek Társaságának egyik alapítója és volt elnöke, nemcsak elkötelezett tudóst és kiváló tehetséggondozót, hanem a „nők a tudományban” témakör avatott képviselőjét is köszönheti új szerkesztőként.

Kérjük, ha a nők tudományban betöltött helyzetével vagy az ifjú kutatókkal kapcsolatos témában bármilyen vitázó megjegyzése vagy javaslata lenne, keresse meg a melléklet új szerkesztőjét, Kiss Ritát az alábbi e-mail címen.

Búcsúzással a régi szerkesztő:

Csermely Péter

az MTA levelező tagja

Semmelweis Egyetem Orvosi Vegytani Intézet

Csermely.Peter@med.semmelweis-univ.hu

Köszöntéssel az új szerkesztő:

Kiss Rita

az MTA doktora, Budapesti Műszaki és

Gazdaságtudományi Egyetem Mechatronika,

Optika Gépészeti Informatika Tanszék

rikiss@mail.bme.hu

SZAKKOLLÉGIUMAINK A NEMZETKÖZI ELITOKTATÁS TÜKRÉBEN

A magyar szakkollégiumi mozgalom a maga teljes informalitásával hungarikumnak számít jelenleg a világban, miközben az elitképzés számos más formája fejlődött ki az európai és amerikai oktatási rendszerekben. A hazai szakkollégiumok sok közös vonást mutatnak a brit elit *college*-okkal, a francia kisebb *grand école*-okkal, elit egyetemek szervezeti egységeivel. Magyarországon a szakkollégiumokon belül a tehetséggondozás került középpontba, míg külföldön gyakran a tágabb értelmű és nem feltétlen pejoratív elitképzésről beszélnek. Ez utóbbinak a jelentéséről köteteket töltöt-

tek már meg. Most azt vizsgáljuk, hogy a szakkollégiumi mozgalom nemzetközi elhelyezésében a külföldi elitképzők milyen módon szolgálhatnak iránytűként.

Öt olyan pillér azonosítható, amelyek nemzetközi szinten is közösen határozzák meg az egyetemi szinten történő elitképzés kereteit. Ez az öt pillér történetesen remekül leírja a szakkollégiumokat is, még ha nem is a teljes XXI. századi magyar szociokulturális teljességükben.

Rubén Gaztambide-Fernández szerint az öt meghatározó tényező: függetlenség (*inde-*

pendence, mi ezt autonómiának hívjuk a hazai mozgalomban), akadémiai kiválóság, történelmi teljesítmény (elért eredmények), földrajzi elhelyezkedés, hallgatói demográfia (Gaztambide-Fernández, 2009). A függetlenséget a szakirodalom gyakran az állami felsőoktatási rendszertől való részbeni autonómiában látja, ami lehet anyagi és/vagy tanulmányi jellegű, magánfenntartású intézmények esetében mindkettő. A magyar felsőoktatási piacon a szakkollégiumok egyfajta költség-hatékony elitképzésnek is felfoghatóak, mivel magánegyetemek a szó angolszász értelmében nálunk nem találhatóak, és hallgatói oldalról sincs kereslet méregdrága magánegyetemekre. Így a szakkollégiumok kicsiben oldják meg az egyetem mellett azt, amit máshol egyetlen intézmény keretei között tudnak biztosítani.

Az akadémiai kiválóság világszerte az elitképzések egyértelmű közös nevezője. Bár kérdés, hogy ez kiváltója vagy következménye-e az elitképzésnek: egy jó tehetséggondozó intézmény mindenkiből ki tudja-e hozni az eredményeket, vagy eleve csak szelektált hallgatókat vesznek fel...? Az elért eredmények tekintetében itthon is látható, hogy az újonnan alakult szakkollégiumok számára jóval nehezebb már nevet szerezni az egyre nagyobb számú játékos közt, míg a kezdeti *niche*-be érkező szakkollégiumok ma már komoly eredményeikkel is egyszerűen elcsábíthatják a legjobb hallgatókat. A *lock-in* jelenség tehát itt is működik.

A földrajzi elhelyezkedés Magyarországon is értelmezhető a sajnálatos Budapest-központúság, nemzetközi szinten pedig az oktatásra jutó források és finanszírozás egyenlőtlen eloszlása miatt. A hazai intézmények számára a kitörési lehetőség a perifériáról tehát hatványozottan nehezebb ezekben a keretekben is. Biztató ugyanakkor, hogy re-

gionális témákkal, visegrádi partnerekkel és nemzetközi nyári egyetemekkel több szakkollégium is operál.

Végül, a hallgatói demográfia kapcsán kerül elő a társadalmi mobilitás morális kérdése. Az elitképzők az elitet honnan termelik újra? Beágyazott családok gyermekeiből vagy éppen szociális ösztöndíjakat is biztosítva – mint a Szent Ignác Jezuita Szakkollégium – törekednek arra, hogy esélyt adjanak bármely vidéki gimnázium hallgatójának? Az elitképzés kapcsán felmerülő negatív asszociációk éppen a hallgatók társadalmi státusából eredhetnek: néha azokat az intézményeket nevezi a köznyelv elitiskolának, ahova a felső társadalmi osztályból érkeznek a diákok, mint az Egyesült Királyság híres-hírhedt gimnáziumai és *college*-ai. Ez a családi háttér önmagában természetesen nem teremt elitképzést. Bár tény, hogy az anyagi lehetőségek a tehetséggondozásra ezekben az intézményekben jobbakké lehetnek.

A brit, amerikai és francia elit felsőoktatási intézmények a magyar szakkollégiumokkal együtt jól értelmezhetőek az öt koordináta mentén. Az is egyértelmű, hogy a kisebb létszámú intézmények – ez akár több ezret is jelenthet más helyeken – a tömeges felsőoktatás korában óriási előnyökkel rendelkeznek, ha egyszer a források a rendelkezésükre állnak (McNay, 2002). A kis méretből következően a hierarchia nem nehezíti a döntéshozatalt, és legfőképpen nem távolítja el egymástól a döntéshozót és a hallgatókat. A felsőoktatásban bekövetkező változásokra gyorsan reagálhatnak, a személyes figyelem megteremthető az oktató és hallgató között. Ezzel gyakran kitűnnek a tömegképzés korában. A kisebb létszámú jól működő gyenge hálózatok kialakulására ad teret, amelyek később, az *alumni* idején is fenntarthatóak.

Nemzetközi kapcsolatok

Az átlagos magyar egyetemi hallgató még regionális szinten is a leglustább az idegen nyelvek tanulásában: átlagosan ugyanannyi idegen nyelvet tanul, mint brit vagy ír kollégái. (Csak közben nem világnyelv az anyanyelve.) Szomorú tény, hogy a végzős felsőoktatási hallgatók több mint 20%-a nyelvvizsga hiányában nem kapja meg a diplomáját. A mobilitásban a szomszédos országokhoz képest nem sokban maradunk el, és a statisztikák alapján úgy tűnik, az anyagi helyzet drasztikusan nem befolyásolja a külföldi ösztöndíjakra való jelentkezési hajlamot.

A szakkollégiumi hallgatók e téren jóval felkészültebb arcot mutatnak, mobilitásuk, nyelvi felkészültségük éppen a túlzott fluktuációval fenyeget: mivel könnyen bejuthatnak külföldi elitegyetemekre, és jó eséllyel ösztöndíjat is kaphatnak, így kérdéses, hogy a magyar felsőoktatási rendszer szakkollégiumai mit kínálhatnak megtartásuk érdekében. A kérdés még pontosabb, ha úgy tesszük fel, hogy mit tehetünk a tehetséges hallgatóink visszafogadása és visszacsalogatása érdekében a sikeres külföldi tanulmányaik után. Hiszen a legjobb az lenne, ha hazahoznánk nekünk külföldön szerzett tudását és tapasztalatait.

A szakkollégiumok története

A szakkollégiumok magyarországi története a XIX. századig nyúlik vissza. Az első olyan intézmény, amelynek keretein belül már megjelent a ma is ismert szakkollégiumi kritériumrendszerhez hasonló intézményi és képzési struktúra, az 1895-ben alapított Eötvös Collegium volt. A báró Eötvös Loránd által létrehozott intézmény még csak a színvonalas tanárképzés megvalósítását tűzte ki céljául, de már ekkor is megjelentek például az önkép-

zést elősegítő, az egyetemi kötelező kurzusokhoz szorosan kapcsolódó, de azokon néhol túlmutató képzések és a francia École normale supérieure mintája alapján megvalósuló, bentlakásos jelleg (ADITUS, 2011).

A szakkollégiumi mozgalom első tényleges képviselője az 1970-ben megalakult, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (ma Budapesti Corvinus Egyetem) égisze alatt létrejövő Rajk László Szakkollégium volt. A Rajk azonban – ami nevében már kezdetől fogva a *szakkollégium* kifejezést használta – inkább az 1939 és 1949 között működő népi kollégiumok szervezetrendszerével állítható párhuzamba, mintsem az Eötvös Collegiumnak az egyetemi tananyagot inkább csak kiegészítő képzési struktúrájával. A népi kollégiumokhoz hasonlóan a Rajk célja kezdetől fogva az volt, hogy a lakhatás és a közösséghez tartozás mellett támogassa a tehetséggondozást, a felsőoktatási tanulmányokhoz kapcsolódó (többlet)képzést nyújtson, és elősegítse hallgatói szakmai kompetenciáinak továbbfejlesztését. A Rajk adta továbbá a mintát a később létrejövő összes többi magyar szakkollégium számára mind az intézményi keretek megvalósítása, mind pedig a szakmai programok összeállítása tekintetében.

1977-ben a Budaörsi úti kollégiumban létrejött a Bibó István Szakkollégium elődjének tekinthető Jogász Társadalomtudományi Szakkollégium. Az ebben az elődszervezetben szerepet vállaló hallgatók az egyetemi tömegoktatás szakmai alternatíváját nyújtó önképzés mellett „új kollégiumi létformát, másként gondolkodást, szabadabb kommunikációt”¹ szerettek volna a rendszer keretein belül. A Rajk László Szakkollégium a „halódó pártállamban egyike lett azoknak a kis szigeteknek,

¹ Forrás: Bibó István Szakkollégium honlapja

ahol szabadon lehetett gondolkodni, beszélni, írni. Gyakran megfordultak itt a formálódó ellenzék legjelesebb képviselői, és gondolataik ebben a közösségben termékeny talajra találtak.² Ezt a hagyományt vitte tovább a Bibó István Szakkollégium is, ami ezen a néven 1983-tól kezdte meg működését. A szakkollégiumban minden adott volt ahhoz, hogy egyrészt szellemi műhellyé váljon, másrészt pedig, hogy falai között az akkoriban rendszerellenesnek és tabutémának számító kérdések megvitatásával „a demokratikus nyilvánosság egyik gyakorlóterepévé váljon”³ a fiatal értelmiség számára.

A szakkollégiumi mozgalmat a 1980-as évek végén az aktív politikai szerepvállalás jellemezte a Rajk László és a Bibó István Szakkollégiumok vezetésével. A Fidesz is a Bibó kollégiumi klubjában alakult meg 1988. március 30-án – a harminchét alapító közül tíz tagja volt a Bibónak,⁴ de jelentős számban képviseltették magukat a Rajk László Szakkollégium hallgatói is.

1985-ben jött létre a Korányi Frigyes Szakkollégium, 1987-ben pedig a Széchenyi István Szakkollégium, a jelenleg is működő intézmények közül azonban csak nyolc szakkollégium alakult meg a rendszerváltás előtt (ADITUS, 2011). A Rajk és a Bibó intézményi és képzési struktúráját mintának tekintő szakkollégiumok számának növekedése a 90-es évektől kezdődően egyre gyorsult, miközben magának a szakkollégiumnak a „funkciója” és létrejöttének miertje alapvetően megváltozott. A szakkollégiumok közéleti szerepvállalása 1989 után szinte teljesen eltűnt, helyét mindinkább a tehetséggondozás vette át.

Olyan környezetet kívántak továbbá biztosítani a kiemelkedően tehetséges hallgatók számára, ahol azok zavartalanul foglalkozhatnak saját szakmai fejlődésükkel – ebben szerepet játszott a magyarországi felsőoktatási kollégiumok rendkívül alacsony szolgáltatási színvonala is. A 90-es években jelentek meg a felsőoktatási intézményektől független diákotthonok és az egyházi fenntartású szakkollégiumok is. A legelső ilyen intézmény a rendszerváltást követően az 1990-ben megalakult Szent Ignác Szakkollégium (2000-től Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium) volt.⁵

A rendszerváltás előtt a szakkollégiumok a szakmai többlet mellett inkább a rendszerrel szembeni ellenállás bástyái, a rendszerváltó értelmiség „nevelőintézményei” voltak, a politikai átmenetet követően azonban a közéleti szerepvállalás helyett már egészen más célok vezérelték ezeket az intézményeket. Mostanra már inkább a szakmaiság, közösség, társadalmi felelősségvállalás alapértékei köré szervezik működésüket, hogy így válhassanak a felsőoktatási tehetséggondozás meghatározó helyszíneivé.

Szakkollégiumi modellek változása – múlt, jelen, jövő

A szakkollégiumi modelleket a fenntartó szervezet, és ahhoz való kapcsolatuk mentén érdemes elkülöníteni. Ennek megfelelően a szakkollégiumok többségét két csoportba sorolhatjuk: az egyikbe tartoznak azok – és ezek vannak többségben –, melyeket egy felsőoktatási intézmény tart fenn, a másikba pedig azok, melyeket egy, a felsőoktatási intézményektől eltérő szervezet. Az első csoporton belül az intézmények legnagyobb részét két modellbe sorolhatjuk. Az egyesületi mo-

² Forrás: Bibó István Szakkollégium honlapja

³ Forrás: Bibó István Szakkollégium honlapja

⁴ Forrás: Bibó István Szakkollégium honlapja

⁵ Forrás: Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium honlapja

dell-típusú intézményekben az elitképzés mellett nagy hangsúlyt fektetnek a demokratikus elvek érvényesülésére is, mely a legfőbb irányító szerv, a közgyűlés munkájában nyilvánvalóan, valamint abban, hogy a szakkollégium diákjaiból áll a fő működtető szerv. A felsőoktatási intézmény szerepe két aspektusból kiemelendő: egyrészt forrást biztosít a szakkollégium részére, másrészt az esetek többségében delegál egy szakmai vezetőt a közgyűlés által választott diákbizottságba. A kiségyetemi modellbe tartozó szakkollégiumok esetében újabban már általában az egyetem, vagy az ott oktató tanárok részéről fogalmazódik meg az alapítás ötlete. Célja a tehetséggondozáson túl, hogy az egyetemen szerzett tudást elmélyítsék, és tudományos elitet képezzenek. Felépítésében és működésében az egyetemeket tükrözi, amit a hallgatók által választott testület szerepe is reprezentál, ugyanis ez csupán érdekképviselési szereppel bír, nem működtetője az intézménynek. Ennek megfelelően jogköre jóval szűkebb az egyesületi modell testületéhez képest, beleszólása van a döntésekbe, legtöbb esetben tagokat delegálhat az igazgatóságából álló működtető testületbe. A másik típusba tartozó intézmények esetében a fenntartó valamely egyházi vagy egyéb civil szervezet. Az ezekhez kapcsolódó fenntartói modell szervezeti felépítésében az előző kettő felépítését egyesíti. A vezető általában a fenntartó jelöli ki, ő felel továbbá a működtetésért testületével, amelybe általában a diákbizottság is delegálhat néhány tagot, de mindenképp kisebbségben marad (ADITUS, 2011). E modellbe tartozó oktatási intézmények száma a rendszerváltás óta óriási mértékben nőtt az egyházi fenntartású felsőoktatási intézmények térnyerési hullámába ágyazódva. Ennek eredményeként az 1990/1991-es tanévhez képest,

amikor mindössze tíz felsőoktatási intézmény fenntartója volt az egyház – ez az akkori intézmények 13%-át jelentette –, a 2010-es évekre ez a szám 26-ra nőtt, ami a magyarországi felsőoktatási intézmények 38%-a.⁶

Az egyes szakkollégiumi típusok esetében különbözik a képzési rendszer is. Az egyházi fenntartású intézmények majd minden esetben multidiszciplinárisak, míg a felsőoktatási intézményekhez kötődők egy-egy karhoz kötődő tudományos fókusszal dolgoznak. Ezzel kielégítik a *Szakkollégiumi Chartában* kimondottakat: a szakkollégiumoknak a szűk szakterületi fejlesztés mellett célja, hogy a tagjai a társadalmi problémák iránt érzékeny, széles látókörű értelmiséggé váljanak.⁷ A multidiszciplináris szakkollégiumok bizonyos szakterületeken tanuló diákok számára hiánypótló jelleggel is bírnak, ugyanis néhány szakterület – például az orvostudomány és a pedagógia – önállóan kevésbé képviselteti magát a szakkollégiumok között. A felsőoktatási intézményektől független szakkollégiumoknak van még egy további jellemzőjük: az egyes szakkollégiumokon belül a szakmai tevékenység mellett általában értékrendi homogenitás is megfigyelhető. Ezzel bizonyos szempontból teljesebb, mélyrehatóbb fejlesztést képesek megvalósítani, mely sok esetben a kollégisták identitásának alappillérvé válik (ADITUS, 2011). A szakkollégiumok a rendszerváltás előtt az egyetemekhez kapcsolódva kezdték meg fejlődésüket, ekkor az intézmények általában működésükben és tevékenységükben is az anyaintézményhez kapcsolódtak. A szakkollégiumi modellek új, feltörekvő hullámát az egyetemek közötti, multidisz-

⁶ Forrás: Nemzeti Erőforrás Minisztérium Oktatási Hivatal (www.oktatás.hu)

⁷ Forrás: Szakkollégiumi Charta, 2013

ciplináris szakkollégiumok jelentik, melyek az elitképzés új módját megvalósítva a tehetséggondozás mellett, és azt kiegészítve, világnézeti, kulturális műveltségi és egyéb szempontokat is figyelembe véve képeznek nem csak szakmailag kompetens elitet.

Interdiszciplinaritás megvalósulása és megvalósíthatatlansága

A szakkollégiumot definiáló dimenziókon túlmutató célként jelenhet meg az interdiszciplinaritás. Ez az önként vállalt megközelítés több tudásközpont sajátja, ahogy erre a Ftv.⁸ rendelkezése is rávilágít: a szakkollégiumok tekintetében a „... több tudományterületet érintő ismeretszerzés a meghatározó”.

Mitől lesz interdiszciplináris egy szakkollégium? Interdiszciplináris tehetséggondozásról beszélünk, ha az adott szakkollégium tagjait különböző felsőoktatási intézményekből rekrutálja, és szakmai programokat biztosít számukra. Ide tartozik többek között a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium és a Mathias Corvinus Collegium. Interdiszciplináris szakmai közösségről beszélünk, ha az adott szakkollégium tagjait csak egy bizonyos felsőoktatási intézményből vagy annak adott karáról, szakjáról várja, de a különböző szakmai programok, rendezvények keretében megvalósul a több tudományterületet érintő oktatás is. Ide sorolhatjuk például a Szentágothai János Protestáns Szakkollégiumot vagy az Illyés Sándor Szakkollégiumot. Abban is különbséget tehetünk, hogy az interdiszciplinaritás egyedi vagy intézményi cél, tehát megjelenik a kurzus- és egyéb programkínálatban mint fakultatív lehetőség, vagy a

képzés alapvető elemét alkotja, amelyen kötelező jelleggel kell részt venni a szakkollégium diákjainak. Olyan szakmai programok is idesorolhatóak, ahol a tematika támasztja alá a több tudományterületet érintő oktatást (ADITUS, 2011).

A következőkben az interdiszciplinaritás megvalósíthatósága lesz kérdésfeltevésünk tárgya két szakkollégium példáján keresztül. Léteznek olyan intézmények, melyek elsősorban a szakmai fejlődést, az egyetemen megszerzett tudás kiegészítését, kibővítését tűzik ki célul, és az interdiszciplinaritás nem, vagy csak mellékcélként jelenik meg profiljukban. A választásunk a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiumra és a Mathias Corvinus Collegiumra esett, mert itt – ellentétben az előzőekkel – a szakmaköziség több szinten is jelen van: a hallgatók különböző felsőoktatási intézményekből érkeznek, a kurzuskínálatra a sokszínűség jellemző, és az interdiszciplinaritás elérése intézményi szintű törekvés is. A több tudományterületet érintő oktatás leginkább a szakkollégiumok kurzusainak tematikáján keresztül szemlélhető, ezért az alábbiakban a két szakmai műhely tanulmányi rendszerének felépítését ismertetjük részletesen.

A Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium diákjainak összetétele rendkívül változatos. A 2013/2014-es tanév hallgatói közössége 9 egyetemet és 38 szakot olvaszt magába, a társadalom-, a természet-, az orvostudományok, a műszaki tudományok, a bölcsészet, és a művészetek területéről.

Az Ignác Diploma megszerzéséhez az alap (BA) képzésben tanuló szakkollégistáknak tanulmányaik alatt tíz kurzust kell teljesíteniük; öt kötelező (jog, közgazdaságtan, nemzetközi kapcsolatok, filozófia, teológia), öt pedig szabadon választható. A tanulók ún.

⁸ Lásd a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény (a továbbiakban: Ftv.) 66/A§ (2) d). Lásd még: ADITUS, 2011

*skill kurzusokkal*⁹ és foglalkozásokkal is fejleszthetik képességeiket, vihetik át tudásukat a gyakorlatba. A széles körű kurzusválasztéknak köszönhetően a szakkollégista akár a saját szakterületétől meglehetősen messze álló tudományterületbe is betekintést nyerhet.

A Mathias Corvinus Collegium lakói is több egyetem diákjai közül kerülnek ki, az intézmény tanulmányi rendszerében a szakirányos képzés biztosítja a felsőoktatási intézményekben folyó oktatás kiegészítését, megvalósítva az interdiszciplinaritást. A junior program során az elsőéves hallgatók kurzusokon vesznek részt, különösen nagy hangsúlyt fektetve a nyelvtanulásra: az angol felsőfokú nyelvvizsga teljesítése kötelező, még egy felsőfokú nyelvvizsga szükséges a collegiumi diploma megszerzéséhez. Az idei félévben az első éves szakkollégistáknak a következő kurzusokat kell elvégezniük: logika, életvezetés, valamint politikai filozófia vagy mikroökonómia. Az utóbbi két tárgy teljesítése attól függ, hogy a diák tanul-e valamilyen hasonló tárgyat az egyetemen vagy sem, tehát itt láthatjuk az interdiszciplinaritás gyakorlati megvalósulását: Politikafilozófia kurzuson azon hallgatóknak kell részt venniük, akik az egyetemen valamilyen formában tanulnak közgazdaságtant, pl. alkalmazott közgazdaságtan, nemzetközi gazdálkodás, pénzügy és számvitel szakról érkeznek. Azok a tanulók, akik valamilyen filozófiai jellegű tárgyat hallgatnak az egyetemen, tehát jogászok, bölcsészek, nemzetközi tanulmányok szakra vagy bármely más humán irányultságú képzésre járnak, mikroökonómiát tanulnak. A szakkollégium első évét (juniorképzés) elvégezve a collegium hallgatói szakirányos képzésben folytathatják tanulmányaikat, miután felvételt nyertek az

öt különböző szakirány valamelyikére: közgazdaságtan, jog, nemzetközi kapcsolatok, Közép-Európa, média/kommunikáció.¹⁰

A tanulmányi rendszer mindkét szakkollégium esetében kiválóan mutatja az interdiszciplinaritás előnyeit, amelynek kidolgozása az adott intézmény tanulmányi felelőseinek érdeme. A szakmák közti átjárhatóság megteremtéséhez vezető út rendkívül összetett háttérmunkát követel meg a szakkollégium oktatóitól – és kurzuskezdeményező diákjaitól –, akik a végtelen számú ismeretanyagból a közösség számára leghasznosabb, legértékesebb tudáshalmazt szeretnék összeállítani, felkínálni és átadni a diákoknak. Ők lesznek ugyanis az interdiszciplinaritás elsődleges haszonélvezői és megvalósítói is.

A szakkollégisták a kurzusok által sokféle tudományterületet érintenek, megtanulják az együttgondolkodás folyamatát. Előnyt jelent, hogy a tagok a legkülönbözőbb felsőoktatási intézményekből és tudományterületekről igazolnak ide, tehát egy hivatalos vita vagy foglalkozás alkalmával rendkívül sokféle vélemény hangozhat el, segítve az interdiszciplináris fejlődést. A képzés felkészíti a diákokat más szakmabeliekkel való együttműködésre is, az interaktív óráknak köszönhetően hozzá tudnak szólni a szakmájukon kívül eső témákat érintő vitákhoz is. Az interdiszciplinaritás megvalósulásához azonban elengedhetetlen a diákok nyitottsága, érdeklődése, befogadókészsége. Az egyetemi tanulmányok során elsődleges cél az általuk választott tudományágban való jártasság megszerzése, aminek fontos eleme a szakosodás. A szakkollégiumok szerteágazó kurzuskínálata más jellegű ismeretek elsajátítására készíti őket. Így miután a szakkollégisták elvégezték az

⁹ készségfejlesztő foglalkozás

¹⁰ Forrás: Mathias Corvinus Collegium honlapja

egyetemet és megszerezték a szakkollégiumi diplomát is, nemcsak kiváló szakemberek lesznek, hanem széles látókörrel rendelkeznek, vezető értelmiségikké válhatnak.

A szakkollégiumok helyzete a törvényhozásban

Az első Országos Szakkollégiumi Találkozót 1985-ben szervezték meg, rá húsz évre pedig már kormányrendeletbe került a szakkollégiumiség mint a tehetséggondozás egyik legfontosabb pillére. A jelenleg hatályos kormányrendelet három kiemelt színterét különíti el a tehetséggondozásnak (PhD-képzés, Országos Tudományos Diákköri Mozgalom, minősített szakkollégiumok).¹² Hosszú utat tett meg a Szakkollégiumok Egyeztető Fóruma (SZÉF), hogy ezt elérje, és még korántsem ért az út végére. A szakkollégiumok életének egyik legfontosabb mérföldköve az 1995-ben, Zánkán a harmadik szakkollégiumi találkozón elfogadott *Szakkollégiumi Charta*, amely az alapelveket foglalja össze. Az alapelvek a következők:

- A szakkollégium széles körű autonómiával és kiterjedt önkormányzattal rendelkezik.
- A szakkollégiumi munka középpontjában a magas színvonalú munka áll.
- A szakkollégium egyik alapértékének a szakmai tevékenységen túl, a társadalmi problémákra érzékeny értelmiségi réteg kinevelését tartja.
- A szakkollégium aktív tagságát egyetemisták vagy főiskolások közössége alkotja.
- A szakkollégisták együttlakó bázissal rendelkeznek, illetve erre törekednek.
- A szakkollégium nagy hangsúlyt helyez tagjai emberi és szakmai fejlődésére, az

alapképzés első éveitől az egyetemi, illetve a főiskolai képzés végéig.

Az 1993. évi felsőoktatási törvény¹³ még nem említi a szakkollégiumot, rá tíz évre már az 1993. évi felsőoktatási törvény 2003. évi módosításában¹⁴ nevesített intézménytípusként jelent meg a diákkotthonokról, azaz a hallgatói szálláshelyekről szóló értelmező rendelkezésekben. A szakkollégiumot főként a charta alapelveit felhasználva definiálja, de még nem elég pontosan, és ahogy a *Szakkollégiumi helyzetkép c.* tanulmányban írják: „a jogszabályban az önkormányzatiság és autonómia elve nem specifikusan, hanem a hallgatói önkormányzatok jogaként jelent meg, azaz nem alapkritériumként a szakkollégium működésében.” (ADITUS, 2011)

A 2005. évi törvényben¹⁴ a szakkollégiumok támogatására külön pályázati rendszert fogalmaztak meg: „... *pályázati úton adható támogatás lehet különösen (...) a szakkollégiumi feladatok ellátásához.*” A 2009. évi törvény módosításában¹⁵ nemcsak a Charta elveihez igazítják azt, hanem még ki is egészítik és létrehozzák a Szakkollégiumi Kiválósági Központ kategóriát. Ez a kategória arra volt hivatott, hogy meghatározzon egyfajta elit szakkollégiumot a szakkollégiumok között. Ennek a címnek a kiosztására azonban eddig még nem került sor.

Idén a felsőoktatási törvény módosításában már kiemelt tehetséggondozási egységként jelenik meg a szakkollégiumiség, kritériumrendszerét pedig a Szakkollégiumok Egyeztető Fórumának teljeskörű bevonásával dolgozzák ki.

¹² 1993. évi LXXX. Törvény a felsőoktatásról

¹³ Ftv. 124/E. §-ának n) pontja

¹⁴ 2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról

¹⁵ 2009. évi CXXXVIII. törvény a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény módosításáról

¹¹ 24/2013. (II. 5.) Korm. rendelet a nemzeti felsőoktatási kiválóságról

Szakkollégiumok beágyazottsága

A szakkollégiumok társadalmi beágyazottsága a különféle intézmények hálózat szintű együttműködésével és egyedi kapcsolatokkal jellemezhető. Ezek a hosszú távú, partnerszerű kapcsolódásoktól – mint pl. egy üzleti-támogatói viszony – egészen az alkalmi kooperációkig terjedhetnek. A hálózatba tömörülés és kapcsolatrendszer kiterjesztése jelentősen befolyásolhatja egy szakkollégium működését és annak sikerességét. Ezt vizsgálva öt olyan *szféra* nevezhető meg, amely a szakkollégiumok esetében partnerként releváns lehet.

Elsőként a többi szakkollégiummal való összefonódást elemezzük. Az elmúlt két évtized a magyar szakkollégiumok történetében a mozgalommá válás időszakának is tekinthető. A folyamat eredményeként rendszeres kapcsolatok jöttek létre, ugyanakkor ebből az erős hálózatból a mozgalom közel egynegyede a közelmúltig szinte teljesen kimaradt. Ennek megfelelően a további hálózatépítés iránya kettős. A megfogalmazott cél egyfelől az erősebb kapcsolatok minőségének javítása és a gyenge kapcsolatok erősítése, másfelől további csomópontok létrehozása, újabb kapcsolatok bevonása (Fazekas – Sik, 2007).

További együttműködésre alkalmas szakmai partnerek a felsőoktatási intézmények. Az elmúlt öt évben összességében a szakkollégiumok közel fele létesített intézményes kapcsolatot valamilyen felsőoktatási intézménnyel. Az akadémiai közegből, valamint az üzleti és a civil szférából is kerülnek ki partnerek. Az üzleti kapcsolatok során elsősorban cégekkel együtt megvalósított közös projektekről, és vállalati kutatóhelyek biztosításáról, míg a civil szférával való együttműködésben CSR-tevékenységről (Corporate Social Responsibility – CSR: vállalatok tár-

sadalmi felelősségvállalása) és egyéb irányú nonprofit projektekről beszélhetünk. A kapcsolati diverzitás vizsgálata során azt tapasztaljuk, hogy a szakkollégiumok közel egyharmada nem létesít kapcsolatot más intézménnyel. A maradék kétharmad egy vagy több (legfeljebb hat) kapcsolattal rendelkezik. Ezek között kiemelkedő a felsőoktatási intézményekkel és a *forprofit* kutatóhelyekkel létesített kapcsolatok száma. (Gerő, 2011)

Az együttműködések jelentős előnyökkel járnak: közös pályázati lehetőségek, a kapcsolati tőke bővítése, s a tapasztalatok rendszerintű megosztása és egymás inspirálása. Nem elhanyagolható az a fajta együttműködési kultúra sem, amelyet a szakkollégiumi működés közben sajátítanak el a tagok, és amelynek a későbbi munkavállalásuk során is hasznát vehetik. A szakkollégiumok modellértékű munkát végeznek ebben a tekintetben (is).

A különféle fórumokon való részvétel és felszólalás, valamint saját fórumok szervezése bevett eszközei a szakkollégiumi érdekvégyezésnek. Ez a véleményformálási szándék – az eddigi tapasztalatok alapján – főleg oktatás-, illetve gazdaságpolitikai kérdések köré szerveződött. Többnyire ugyanazok a szakkollégiumok tekinthetők aktívnak a véleménynyilvánításban, és lényegében ugyanazok a szakkollégiumok sikeresek a döntések befolyásolásában a különböző fórumokon – legyen az országos, egyetemi vagy szakkollégiumok közötti egyeztetés (Fazekas, Sik, 2007).

A mozgalmon kívüli szereplőkkel való kommunikálás gyakoriságát megközelíti a szakkollégiumok egymás közötti párbeszédnek gyakorisága. Ebből arra lehet következtetni, hogy a szakkollégiumokat közösen érintő témákban többnyire egyeztetik álláspontjaikat, véleményeiket, így növelve érdekérvényesítésük hatását. Ezt a folyamatot az

utóbbi időben a Szakkollégiumok Egyeztető Fóruma segíti. (URL4)

Fundraising és/vagy friendraising

Az együttműködések egy igen speciális formája a forrásfejlesztés és a kapcsolati tőke bővítése. Ha megvizsgáljuk a 2011-es évre vonatkozó költségvetések összetételét, akkor láthatjuk, hogy a forrásstruktúra függ az egyes intézménytípusoktól. Az SZJA 1%-a, a magánszemélyektől és vállalkozásoktól érkező adományok az egyesületi típusú szakkollégiumok többségének jellemző bevételi forrása. Ennek értéke a legjobb esetben is csak az összköltségvetés 17%-a alatt mozog. A forrásdiverzifikáció akkor is fontos szempont, ha egy intézménynek van egy domináns támogatója vagy fix bevételi forrása (Gerő, 2011).

A begyűjtött pénz többféle módon hasznosul. Van, amikor infrastrukturális fejlesztésekre kerül sor, és van, amikor a professzionalizációra (külföldi, neves oktatók meghívására; nyelvi képzések, tréningek lebonyolítására) fordítódik, rosszabb esetben a működésre, üzemeltetésre folyik el. Emellett előfordul, hogy a befolyt összeg szinte teljes egészében az ösztöndíjalap fejlesztését szolgálja.¹⁶

A pénzügyi stabilitás mindenhol cél, ám a tapasztalatok szerint bizonyos fokú forráshiányos állapot mindig jótékony hatással bír még egy egészséges szervezet működése esetén is. Egy ilyen körülmény ugyanis olyan döntési helyzeteket idézhet elő, amelyek a nagyobb innováció felé mutatnak, és az intézmény értékeinek megerősítését szolgálják.

Elitképzés és társadalmi felelősségvállalás

„Egy nagy tehetség – amolyan »igazi« -, harmonikus. Mindig, minden korban vannak

közönyös tömegek, elbizakodott műértők, pöffedt kritikusok, tehetségtelen partnerek, kontár vetélytársak. Az igazi tehetség mindezt feloldja önmagában.” (Márai Sándor)

Ha társaságban szóba kerül az *elit* kifejezés, nagyon vegyes véleményeket, fogalom meghatározásokat kapunk az *elit*, *értelmiségi* kifejezések kapcsán. Ha nemcsak a hétköznapi életben, hanem a szakirodalom szintjén próbálnánk meghatározni e fogalmak jelentését, akkor sem kapnánk adekvát választ arra a kérdésre, hogy mit értünk társadalmi elit alatt. Egy hagyományos definíciót az *elit* szó jelentéséről Bibó István ad a következő kifejezéseket használva: „különlegesen okos, tisztességes emberek”, „pozitív magatartásminták”, „társadalom vezetői” (Pál, 1996).

Ha az *értelmiségi* kifejezést próbáljuk meghatározni, talán még ennél is nehezebb dolgunk van. Ehhez Szelényi Iván modelljét hívnám segítségül, amely szerint az értelmiségnek három szintjét különböztethetjük meg: az értelmiségieket mint az „eszmék embereit”, a szakembereket mint a piaci kapitalizmus értelmiségiét, valamint az intelligenciát mint a tudásuk teleológiai összetevőjét megőrző kelet-európai értelmiségieket. (Szelényi, 1990) De mégis ki vagy milyen szerv(ezet) „termeli” ezt az elitet és az értelmiségieket? Egyáltalán termelni kell, vagy reprodukálja önmagát ez a társadalmi réteg?

A korábbi felsőoktatásról szóló törvény¹⁷ megpróbált erre választ adni a Szakkollégiumi Kiválóság Központok kapcsán, amely szerint a szakkollégiumi cím olyan intézményeknek adományozható, amelyek elsődleges feladatuknak a tudásalapú elitképzést jelölik meg (ADITUS, 2011). Az, hogy az *elit* kifejezést a szakkollégiumokhoz kapcsoljuk, – bár

¹⁶ Forrás: Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium honlapja

¹⁷ 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról

nem szükségszerűen, de – jelenthet valamilyen minőségbeli különbséget az egyetemekkel szemben. Ennek oka lehet az egyetemek sokszor *tömegképzés* szóval fémjelzett politikája. Korábban, az egyetemek alapítását követően hosszú évszázadokig azokat tekintették egyfajta értelmiségi elitnek, akik az egyetemeket elvégezték, és az ott megszerzett tudásukat később a társadalomban kamatoztatták. Az egyetemi paletta kiszélesedésével a felsőoktatási intézmények ezt a rangjukat elvesztették, és ezzel párhuzamosan a magyar felsőoktatásban megjelentek a szakkollégiumok.

A Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiumban az elitképzés, mint az egyházi szakkollégiumokban általában, a keresztény (jelen esetben jezsuita) értékrenddel párosul.¹⁸ Ez annyiban különbözteti meg a nem egyházi szakkollégiumoktól a képzést, hogy a tehetséggondozást a meglévő nyitott, értelmiségi gondolkodással párhuzamosan úgy folytatja az intézmény, hogy a szakkollégisták olyan értékrendet is elsajátíthassanak, amellyel példaként szolgálhatnak hitük megélésében is. Ez az értékrend a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiumban nem elválasztható az értelmiségi képzéstől, hiszen azt alapjaiban átszövi a keresztény gondolkodásmód és reflexió a társadalmi problémákra.

Azt is látni kell, hogy az elitképzés hatalmas társadalmi felelőséggel jár, ha olyan réteget szeretnénk nevelni, amely a társadalom mintája, vezetője lehet. A szakkollégiumok ezért nagy felelőséget hordanak a vállukon. Felelős döntéseket a nevelésről, keresztény értékrend átadásáról megfontoltan kell hozni: a hallgatókat megfelelően fel kell készíteni a társadalmi valóságra. Segíteni kell őket, hogy tudatosuljon bennük az a cél, amelyet

az adott intézmény megfogalmaz magának, és ezt a célt felelősségteljesen vállalnia is kell a hallgatóknak.

Milyen szavak jellemzik – véleményünk szerint – az értelmiségit és az elitet? *Nyitottság* a társadalomra, az egyes emberekre és a problémákra; *reflexió* ezekre, valamint az embernek saját magára; *tenni akarás*, hogy a problémák megoldásán dolgozzon az ember, legalább a saját élethelyzetében. Ezek a szavak jellemzik legjobban az értelmiségit, és ez által az összes szakkollégiumot is.

Feledy Botond

Végzettség: Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudomány Kar, Jogász szak, Institut
d'Études Politiques Nemzetközi Kapcsolatok (MA),
jelenleg a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium rektora

Kovács Enikő

BMGE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Műszaki menedzser szak (BSc), II. évfolyam

Mayer Evelyn

PPKE Jog- és Államtud. Kar, Jogász szak, I. évfolyam

Pintér Melinda

Végzettség: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar,
Politológus (MA), jelenleg a Szent Ignác Jezsuita
Szakkollégium tanulmányi vezetője

Pólya Viktor

ELTE TTK, Biológia-Földrajz tanári (MA), II. évf.

Sipka Bence

ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar,
Pszichológia szak (BA), II. évf.

Tóth Tamás

ELTE Állam- és Jogtud. Kar, Jogász szak, III. évf.

összeszerkesztette: *Tamás Réka*

PPKE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar,
Pszichológia szak (MA), I. évf.

¹⁸ Forrás: Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium honlapja

Kulcsszavak: szakkollégium, elitoktatás, tehetőség gondozás, felsőoktatás, kiválóság, akadémiai kiválóság, mobilitás, társadalmi mobilitás, ösz-

töndíj, szakmaiság, kompetenciafejlesztés, önképzés, társadalmi felelősségvállalás, tudományos elit, multidiszciplináris, interdiszciplináris

IRODALOM

ADITUS Tanácsadó és Szolgáltató Zrt. (2011): *Szakkollégiumi helyzetkép felmérése*. OFI, Budapest • http://femip.hu/c/document_library/get_file?uuid=53e02822-86f2-4237-a885-229a35a092e6&groupId=10136

Dolbert, Susan Clouse (2002): *Future Trends in Alumni Relations*. 16th Australian International Education Conference, Hobart • http://www.aiec.idp.com/pdf/clousedolbert_p.pdf

Fazekas Mihály – Sik Domonkos (2007): *A magyarországi szakkollégiumok: érdekérvényesítés, forrászerzés, kommunikáció. Nemzeti Civil Alapprogram, Kutatási zárójelentés*. • http://szisz.hu/~tartalom/_fajlok/03_05/03_07/A_magyarorszag_i_szakkollegiumok.pdf

Gaztambide-Fernández, Rubén (2009): What Is an Elite Boarding School? *Review of Educational Research*. 79, 3, 1090–1128. DOI: 10.3102/0034654309339500

Gerő Márton (szerk.) (2011): *Szakkollégiumi kutatások eredményei. (OFI-FEMIP könyvek)* 95–99.

McNay, Ian (2002): Governance and Decision-making in Smaller Colleges. *Higher Education Quarterly*. 56, 303–315. DOI: 10.1111/1468-2273.00220

Pál Kinga interjúja Szalai Erzsébettel (1996): A holnap elitje? *A mai elit nemigen szereti, ha megpiszkálják a tabukat*. • http://epa.oszk.hu/00000/00011/00112/pdf/iskolakultura_EPA00011_2007_02_030-039.pdf
Szelényi Iván (1990): Az értelmiség az államszocialista társadalmak szerkezetében. In: Szelényi Iván: *Új osztály, állam, politika*. Európa, Budapest, 7–51. • <http://hu.scribd.com/doc/103994748/Szelenyi-Ivan-A-ertelmiseg-az-allamszocialista-tarsadalmak-szerkezeteben-In-u%C5%91-Uj-osztaly-allam-politika-Europa-Bp-1990-7-51-old>

FELHASZNÁLT HONLAPOK

URL1: Bibó István Szakkollégium honlapja bibo.elte.hu

URL2: Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium honlapja www.szentignac.hu

URL3: Mathias Corvinus Collegium honlapja www.mcc.hu

URL4: <http://www.szakkoli.hu>
www.felvi.hu

http://napagroup.com/pdf/Trends_Best_Practices_Alumni_Associations.pdf
www.oktatas.hu

